

15ο ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

«Από την επικαιρότητα στην διαχρονικότητα:

Μαρία Κάλλας, 100 χρόνια από την γέννησή της»

Συναυλία - Αφιέρωμα στη Μαρία Κάλλας

Αγγελική Καθαρίου, μεσόφωνος

Ρωξάνη Παπαδημητρίου, υψίφωνος

Παναγιώτης Γιαννακάκης, πιάνο

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Φιλοσοφική Σχολή

Παρασκευή, 10 Νοεμβρίου 2023

Ώρα 20:00

Αίθουσα 917

Ελεύθερη Είσοδος

15ο ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

«Από την επικαιρότητα στην διαχρονικότητα:
Μαρία Κάλλας, 100 χρόνια από την γέννησή της»

Συναυλία – Αφιέρωμα στην Μαρία Κάλλας

Αγγελική Καθαρίου, μεσόφωνος
Ρωξάνη Παπαδημητρίου, υψίφωνος
Παναγιώτης Γιαννακάκης, πιάνο

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Μουσικών Σπουδών
Αίθουσα 917

Παρασκευή, 10 Νοεμβρίου 2023
Ώρα 20.00

Ελεύθερη είσοδος

Πρόγραμμα

Vincenzo Bellini (1801-1835)

Dolente imagine

Giuseppe Verdi (1813-1901)

Non t'accostare all'urna

Gaspard Spontini (1774-1851)

“Ô des infortunés déesse tutélaire” (Giulia), άρια από την όπερα *La Vestale*

Gaetano Donizetti (1797-1848)

“Di quai soavi lagrime” (Paolina), άρια από την όπερα *Poliuto*

Gaetano Donizetti (1797-1848)

Me voglio fa' na casa (Amor marinaro)

Amilcare Ponchielli (1834-1886)

“Suicidio!” (Gioconda), άρια από την όπερα *La Gioconda*

Jules Massenet (1842-1912)

“Werther! Qui m'aurait dit la place” (Charlotte), άρια από την όπερα *Werther*

Frédéric Chopin (1810-1849)

Νυχτερινό αρ. 13, σε ντο-ελάσσονα, ορ. 48 αρ. 1

Giacomo Puccini (1858-1924)

“Tu? Tu? Piccolo iddio!” (Cio-Cio-San), άρια από την όπερα *Madama Butterfly*

Georges Bizet (1838-1875)

“Habanera” (Carmen), άρια από την όπερα *Carmen*

Giacomo Puccini (1858-1924)

“Scuoti quella fronda di ciliegio” (Cio-Cio-San / Suzuki), ντουέτο από την όπερα *Madama Butterfly*

Canzoni da camera. Τα τραγούδια δωματίου κατά τον 19ο αιώνα περιλάμβαναν ένα εύρος ασματικών μορφών, που κυμαίνονταν από τις απλούστερες μεταγραφές λαϊκών τραγουδιών έως σύντομες σκηνές και άριες οπερικών έργων. Τα *canzoni da camera* ή *liriche da camera* συνήθως τιτλοφορούνταν «ρομάντζες», «αριέτες» ή «*stornelli*». Οι περισσότεροι συνθέτες του 19ου αιώνα συνέθεταν τραγούδια δωματίου είτε ως πρωτόλεια έργα είτε ως καταγραφή μουσικού υλικού σε μικρής κλίμακας μορφές, το οποίο μετέπειτα χρησιμοποιούσαν σε μεγαλύτερα έργα. Στα μικρής κλίμακας έργα συμπεκνώνονταν οι αρχές του *bel canto*. Η Κάλλας, αν και δεν είχε στο ρεπερτόριό της καταγεγραμμένες ερμηνείες τραγουδιών δωματίου, ωστόσο είναι απίθανο, κατά τη διάρκεια της μαθητείας της με την *Elvira de Hidalgo*, να μην είχε μελετήσει κάποια από τα *canzoni da camera* των *Donizetti*, *Bellini* και *Verdi*.

Vincenzo Bellini (1801-1835): *Dolente imagine*. Η σύνθεση αυτής της πένθιμης αριέτας τοποθετείται χρονικά κατά την περίοδο των σπουδών του συνθέτη στη Νάπολη. Αρχικά ήταν γραμμένη σε ντο-ελάσσονα για σόλο φωνή και ορχήστρα· από το χειρόγραφο σώζονται μόνο τα μέρη των πνευστών. Αργότερα μεταγράφηκε για φωνή και πιάνο σε σολ-ελάσσονα. Η σημερινή εκδοχή σε μι-ελάσσονα είναι επιμελημένη από τον οίκο *Ricordi* μετά τον θάνατο του συνθέτη.

Giuseppe Verdi (1813-1901): *Non t'accostare all'urna*. Τραγούδι σε στίχους του *Jacopo Vittorelli* (1749-1835). Οι Έξι ρομάντζες για φωνή και πιάνο είναι το πρώτο έργο του *Verdi*, το οποίο εκδόθηκε το 1838 από τον *Giovanni Canti* στο Μιλάνο, και είναι αφιερωμένες στον *Kόμη Pietro Favagrossa*. Από τις έξι ρομάντζες ο συνθέτης χρησιμοποίησε μουσικό υλικό σε μεταγενέστερα έργα του, όπως τα *Nabucco* και *Il Trovatore*. Στην ρομάντζα “*Non t'accostare all'urna*” ο συνθέτης έχει δεχτεί επιδράσεις από τον *Gaetano Donizetti*, καθώς μελωδικά και υφολογικά παραπέμπει στις άριες “*Ah non credea mirarti*” από την όπερα *Sonnambula* (1831) και “*Ah! Quando all'ara scorgemi*” από την *Maria Stuarda* (1835).

Gaspere Spontini (1774-1851): “*Ô des infortunés déesse tutélaire*”. Η παραγωγή της όπερας *La Vestale* υπήρξε η πρώτη συνεργασία της Κάλλας με τον *Luchino Visconti*. Η όπερα ανέβηκε το 1954 στο θέατρο της Σκάλας του Μιλάνου. Η Κάλλας τραγούδησε τον ρόλο άπαξ. Η μοναδική σωζόμενη ηχογράφηση της όπερας με την Κάλλας είναι από την πρεμιέρα της παράστασης στις 7 Δεκεμβρίου.

Gaetano Donizetti (1797-1848): “*Di quai soavi lagrime*”. Η όπερα *Poliuto* ανέβηκε στο θέατρο της Σκάλας του Μιλάνου τον Δεκέμβριο του 1960 για πέντε μόνο παραστάσεις, με την Κάλλας στον πρωταγωνιστικό ρόλο και τον *Antonino Votto* στο πόντιουμ. Τη σκηνοθεσία της όπερας είχε αναλάβει αρχικά ο *Luchino Visconti*: εξαιτίας όμως της λογοκρισίας που δέχτηκε για την ταινία *Ο Ρόκο και τα αδέρφια του* την ίδια χρονιά, ο *Visconti* παραιτήθηκε και εν τέλει την όπερα σκηνοθέτησε ο διακεκριμένος αυστρο-αμερικανός σκηνοθέτης *Herbert Graf*. Από αυτή την παραγωγή της όπερας σώζεται η ζωντανή ηχογράφηση της πρεμιέρας στις 7 Δεκεμβρίου.

Gaetano Donizetti (1797-1848): *Me voglio fa' na casa (Amor marinaio)*. Κατά την περίοδο 1820-1830 ο *Donizetti* συνέθεσε τραγούδια δωματίου με λαϊκές ναπολιτάνικες μελωδίες σε στίχους αγνώστων. Οι συνθέσεις εξερευνούν τις διαφορετικές πτυχές του έρωτα. Το τραγούδι αυτό τιτλοφορείται και ως «Το τραγούδι του θαλασσοπόρου».

Amilcare Ponchielli (1834-1886): “*Suicidio!*”. Η *Gioconda* είναι η όπερα με την οποία η Κάλλας ξεκίνησε τη διεθνή της σταδιοδρομία τον Αύγουστο του 1947 στο θέατρο της Αρένας στη Βερόνα. Ερμήνευσε τον ρόλο σε δύο μόνο θέατρα (στη Βερόνα και το Μιλάνο) από το 1947 έως το 1953, με διευθυντές ορχήστρας τον *Tullio Serafin* και τον *Antonino Votto*. Δεν σώζεται καμία ζωντανή ηχογράφηση από τις παραστάσεις, έκανε όμως δύο ηχογραφήσεις για λογαριασμό της *Cetra* και της *EMI* το 1952 και 1959 αντίστοιχα. Η άρια “*Suicidio!*”, από την τελευταία πράξη του έργου, ήταν από τις προτιμήσεις της στα προγράμματα των συναυλιών της. Η πρώτη δημόσια παρουσίαση της άριας ήταν στις προαγωγικές εξετάσεις της στο Ωδείο Αθηνών, στις 27 Μαΐου 1943, ενώ την ίδια άρια τραγούδησε το 1947, στην ακρόαση στον καλλιτεχνικό διευθυντή του Φεστιβάλ της Αρένας στη Βερόνα, *Giovanni Zenatello*. Κατά την περίοδο μαθητείας της με την *De Hidalgo* είχε μελετήσει ολόκληρο τον ρόλο. Στις 3 Απριλίου 1940 ερμήνευσε το ντουέτο “*L'amo come il fulgor del creato*” από την όπερα σε ζωντανή αναμετάδοση από συναυλία στο Ζάμπειο Μέγαρο, με την Άρντα Μαντικιάν στον ρόλο της Λάουρα. Το 1943 προετοιμαζόταν να ερμηνεύσει τον ρόλο στην Εθνική Λυρική Σκηνή, με τον τενόρο Αντώνη Δελένδα στον ρόλο του *Enzo* και τον βαρύτονο Ευάγγελο Μαγλιβέρα στον ρόλο του *Barnaba*, αλλά, εξαιτίας αλλαγής προγραμματισμού του θεάτρου, η παραγωγή δεν πραγματοποιήθηκε.

Jules Massenet (1842-1912): “Werther! Qui m’aurait dit la place” – Air des lettres. Η Κάλλας, αν και δεν ερμήνευσε σκηνικά τον ρόλο, ηχογράφησε πρώτη φορά την άρια της Σαρλότ το 1963 στην Salle Wagram στο Παρίσι, με την Orchestre de la Société des Concerts du Conservatoire υπό τη διεύθυνση του Georges Prêtre. Ο δίσκος, με επτά γαλλικές άριες, κυκλοφόρησε από την EMI (Callas à Paris). Την ίδια χρονιά, η Κάλλας ηχογράφησε την άρια σε συναυλία στο Théâtre des Champs-Élysées, με την Ορχήστρα της Γαλλικής Ραδιοφωνίας υπό τον Georges Prêtre, που αναμεταδόθηκε ζωντανά. Το 1967 η EMI προγραμματίζε την ηχογράφιση ολόκληρης της όπερας με την Κάλλας στον ρόλο της Σαρλότ και τον Alfredo Kraus στον ρόλο του Βέρθερου· ωστόσο, η ηχογράφιση αυτή δεν πραγματοποιήθηκε.

Georges Bizet (1838-1875): “Habanera”. Η “Habanera”, μαζί με την “Paloma” του S. Yradier, το “A Heart that’s free” του Alfred G. Robyn και το “Ave Maria” του C. Gounod, ήταν τα πρώτα κομμάτια του ρεπερτορίου της νεαρής Κάλλας. Η ίδια ανέφερε πως η *Carmen* τής άσκησε τέτοια επιρροή, ώστε καθόρισε τη μετέπειτα πορεία της. Πιθανώς είχε ακούσει την όπερα το 1936 και το 1937 από το ίνδαλμά της, Rosa Ponselle, στις ζωντανές αναμεταδόσεις από τη Μητροπολιτική Όπερα της Νέας Υόρκης. Το 1937, κατά την επιστροφή της στην Ελλάδα, τραγούδησε την “Habanera” στο πλοίο Saturnia, καθώς και στην ακρόαση στην πρώτη της δασκάλα, Μαρία Τριβέλλα. Δεν ερμήνευσε ποτέ στη σκηνή την όπερα, ωστόσο την ηχογράφησε το 1964 στην Salle Wagram με την Ορχήστρα της Όπερας του Παρισιού υπό τον Georges Prêtre. Η ηχογράφιση κυκλοφόρησε από την EMI. Την άρια είχε ήδη ηχογραφήσει για την ίδια εταιρία το 1961, ενώ κυκλοφορούν βιντεοσκοπήσεις από συναυλίες της στο Αμβούργο και το Λονδίνο. Η άρια ήταν στο πρόγραμμα της διεθνούς περιοδείας της με τον Giuseppe di Stefano και τελευταία φορά την ερμήνευσε τον Νοέμβριο του 1974 στο Σαμπόρο της Ιαπωνίας με τον Robert Sutherland στο πιάνο.

Giacomo Puccini (1858-1924): “Tu? Tu? Piccolo iddio!” (Cio-Cio-San) και “Scuoti quella fronda di ciliegio” (Cio-Cio-San / Suzuki). Η Κάλλας ερμήνευσε τον ρόλο της Cio-Cio-San άπαξ στην Όπερα του Σικάγο, με τον Nicola Rescigno στο πόντιουμ, τον Νοέμβριο του 1955 για τρεις μόνο παραστάσεις. Τον Αύγουστο της ίδιας χρονιάς είχε ηχογραφήσει ολόκληρη την όπερα στο θέατρο της Σκάλας του Μιλάνου, υπό τη διεύθυνση του Herbert von Karajan, για λογαριασμό της EMI. Η πρώτη της επαφή με το έργο ήταν τον Μάιο του 1943, όταν κλήθηκε να τραγουδήσει το ντουέτο “Vogliatemi bene” με τον τενόρο Αντώνη Δελένδα και τον Στέφανο Βαλτετσιώτη στο πιάνο, σε συναυλία στο Ιταλικό Ινστιτούτο Αθηνών. Την άρια “Tu? Tu? Piccolo iddio!” από το φινάλε της όπερας είχε ηχογραφήσει το 1954 στην Αγγλία με την Ορχήστρα Philharmonia, υπό τον Tullio Serafin, για λογαριασμό της EMI, στην παραγωγή του δίσκου με ηρωίδες του Πουτσίνι. Η άρια αυτή, μαζί με την “Habanera” από την *Carmen* και την άρια-φινάλε από την *Gioconda*, ήταν στις πρώτες προτιμήσεις της στα προγράμματα των συναυλιών της.

Κείμενα: Ρωξάνη Παπαδημητρίου

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΑΘΑΡΙΟΥ, μεσόφωνος

Η Αγγελική Καθαρίου συνεργάζεται με τα λυρικά θέατρα της Βόρειας Ιταλίας, την Κρατική Όπερα του Ρήνου, τα Carnegie Hall, Concertgebouw, ΕΛΣ, Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, Μέγαρο Μουσικής Θεσσαλονίκης, Opéra Comique, Culturgest Hall (Λισαβόνα), Μέγαρο Μουσικής της Μόσχας, Cité de la Musique, Auditorio Manuel de Falla (Γρανάδα), York National Centre of Early Music και τα διεθνή Φεστιβάλ Αθηνών, Μασσαλίας, Ferrara, Βουδαπέστης, Roque d’Anthéron, ερμηνεύοντας ευρύ λυρικό και συμφωνικό ρεπερτόριο καθώς και μερικά από τα σημαντικότερα έργα του 20ού αιώνα: *Ευρυδίκη* του Peri, *Rigoletto*, *Carmen*, *Falstaff*, *Trouble in Tahiti* του Bernstein, *Beggar’s Opera* και *Phaedra* του Britten, *Mahagonny Songspiel*, *Happy End* και *Der Jasager* του Weill, *9η Συμφωνία* του Beethoven, *2η Συμφωνία* του Mahler, *Συμφωνία αρ. 1* του Γ. Χρήστου, *Pierrot Lunaire* του Schoenberg, *Le Marteau sans Maître* του Boulez.

Ως σολίστ έχει συμπράξει με όλες τις ελληνικές ορχήστρες καθώς και με σημαντικές ορχήστρες του εξωτερικού όπως η Mahler Chamber Orchestra και η Orchestre Philharmonique de Strasbourg, υπό τους αρχιμουσικούς Cl. Abbado, N. Αθηναίο, Θ. Αντωνίου, St. Bedford, Λ. Καρυτινό, J. Latham-Koenig, Μ. Λογιάδη, Ν. Μαλιάρα, J. Mora, Μ. Μιχαηλίδη, Μ. Plasson, Π. Σεργίου, Τ. Severini, Pierre-André Valade, Α. Zedda.

Η συνεργασία της με τις δισκογραφικές εταιρείες BIS, Naive, Naxos, Melism, Centaur περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τις πρώτες παγκόσμιες παρουσιάσεις έργων των Ν. Σκαλκώτα

("[...] a rich creamy voice and superb Skalkottas interpreter [...]”, BBC Music Magazine), Δ. Μητρόπουλου, Θ. Αντωνίου, Μ. Αδάμη, Ντ. Κωνσταντινίδη, S. Milstein, Θ. Μικρούτσικου, Ι. Ξενάκη (διεθνές δισκογραφικό βραβείο “Orphée d’Or 2012” καλύτερης ηχογράφησης σύγχρονου λυρικού έργου, για το έργο *Zyia*, από την Académie Internationale du Disque Lyrique), τους κύκλους *T. S. Eliot Songs* του Γ. Χρήστου και *Les Eluard* του Μ. Θεοδωράκη, τον *Ερωτόκριτο* και την *Όπερα των Σκιών* του Ν. Μαμαγκάκη, φωνητικά έργα των Δ. Θέμελη, Ν. Αστρινίδη, Γ. Καζάσογλου, Cl. Rosa καθώς και το *Μάγο Έρωτα* του Falla και τη μουσική του A. Desplat για την ταινία *11’09”01 New York September 11*.

Είναι Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Τμήματος Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

ΡΩΞΑΝΗ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, υψίφωνος

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Είναι κάτοχος διπλώματος πιάνου από το Ωδείο Φίλιππος Νάκας (τάξη Αλεξάνδρας Παπαστεφάνου) και διπλώματος μονωδίας (τάξη Sonja Milenkovic) από το Διεθνές Ωδείο Αθήνας. Είναι πτυχιούχος της θεωρητικής κατεύθυνσης του Τμήματος Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και κάτοχος Master of Music in Advanced Musical Studies – Opera Studies από το Royal Holloway and Bedford New College, Πανεπιστήμιο του Λονδίνου. Συνέχισε τις σπουδές της στη μονωδία με την Dunja Vejzovic στη Στουτγάρδη, τον John Evans στο Λονδίνο και την Jeanette Pilon στην Αθήνα. Είναι υποψήφια διδάκτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, εκπονώντας τη διδακτορική της διατριβή αρχικά στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών και μετέπειτα στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών.

Το ρεπερτόριό της εκτείνεται από το μπαρόκ μέχρι και τον 21ο αιώνα. Ως μέλος του Opera Studio της Εθνικής Λυρικής Σκηνής έχει πρωταγωνιστήσει στις όπερες *La finta semplice* του W. A. Mozart και *L’amante di tutte* του B. Galuppi. Έχει συμπράξει με την Συμφωνική Ορχήστρα της Ελληνικής Ραδιοφωνίας, την Ορχήστρα του Δήμου Αθηναίων, τη Συμφωνική Ορχήστρα του Δήμου Θεσσαλονίκης και με την Ορχήστρα της Όπερας της Rijeka. Ως crossover καλλιτέχνης έχει πρωταγωνιστήσει στην opéra-variété *Αχ... Ρωξάνη*, υπό την αιγίδα του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών. Από το 2017 έως το 2019 συνεργάστηκε με τη διακεκριμένη χορογράφο Αναστασία Λύρα, μαθήτρια του Robert Ellis Dunn, στο Μικροσκοπικό Θέατρο στην Αθήνα, συμπράττοντας σε παραστάσεις μουσικής εγκατάστασης, στις οποίες η τραγουδίστρια ενσωματωνόταν πλήρως στη χορευτική δράση των παράλληλων αυτοσχεδιασμών.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΙΑΝΝΑΚΑΚΗΣ, πιάνο

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1972. Σπούδασε στο Ωδείο Αθηνών με τη Μαρία Ρώτα και αποφοίτησε (1992) με άριστα και διάκριση. Συνέχισε τις σπουδές του αρχικά στο Trinity College of Music του Λονδίνου με καθηγητή τον Simon Young (1993) και στο Ωδείο Τσαϊκόφσκι της Μόσχας με υποτροφία του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών (IKY), με καθηγητές τους Αλεξέι Νασέντκιν και Βλαντίμιρ Οβτσίνικοφ που έφεραν τον τίτλο του «καλλιτέχνη του λαού» της Ρωσίας. Ολοκλήρωσε τις σπουδές του στο Ωδείο Τσαϊκόφσκι της Μόσχας (Δίπλωμα Πιάνου με άριστα, 1999) στις ειδικότητες «Εκτελεστής συναυλιών», «Καθηγητής» και «Μέλος συνόλου μουσικής δωματίου», και συνέχισε στο Μεταπτυχιακό Τμήμα, από όπου αποφοίτησε το 2001.

Έχει εμφανισθεί σε ρεσιτάλ και σύνολα μουσικής δωματίου στην Αθήνα (Μέγαρο Μουσικής, Athenaeum, Goethe, Παρνασσός, Κηποθέατρο Παπάγου), τον Πειραιά (Δημοτικό Θέατρο, Κατράκειο Θέατρο, Αίθουσα Μελίνας Μερκούρη), την Πάτρα (Δημοτικό Θέατρο), τη Μόσχα (Αίθουσα Ραχμάνινοφ, Μικρή Αίθουσα του Ωδείου της Μόσχας), το Βουκουρέστι (Αίθουσα Athenaeum), τη Λευκωσία (P.S.D.Y), το Παρίσι (Salle Cortot), τη Νέα Υόρκη (Trinity Cathedral), το Σιάτλ (Bainbridge Performing Arts, Bloedel).

Συνέπραξε με τις συμφωνικές ορχήστρες της Σαμάρρα (Ρωσία) και της Φιλιπούπολης (Βουλγαρία) καθώς και με τη Φιλαρμονική της Σόφιας (Βουλγαρία). Έχει παρουσιάσει επίσης πολλά σύγχρονα μουσικά έργα σε πρώτη εκτέλεση και ηχογράφησε για την Ελληνική, Κυπριακή, Γερμανική και Ρώσικη Ραδιοφωνία.

Από το 2005 έως το 2008 ήταν εργαστηριακός συνεργάτης στο T.E.I. Ιονίων Νήσων (Τμήμα Τεχνολογίας Ήχου και Μουσικών Οργάνων). Το 2008-2009 εργάστηκε ως συμβασιούχος (ΠΔ 407) στο Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Επίσης, δίδαξε πιάνο σε αρκετά Μουσικά Σχολεία της χώρας. Εργάζεται ως μόνιμος καθηγητής πιάνου στο Μουσικό Σχολείο Λειβαδιάς.